

1950'li yıllara sazlı-sözlü yolculuk

Peyami Safa 'Avaré' filmi nasıl eleştirdi, hangi müsteşar Alman bariton Dietrich Fischer Dieskau'ya "eşek" dedi, Zeki Müren ile Alaeddin Yavaşca çekişmesi nasıl başladı, televizyon Türkiye'de nasıl 'okunarak' öğrenildi? 50'li yıllarda yaşanan bu olayları Derya Bengi 'Şimdiki Zaman Beledir' adlı kitabında A'dan Z'ye müzikler eşliğinde anlattı.

İNCE DONDAS
İSTANBUL
incedondas@karakir.com

Menderes'li, Bayar'lı, traktörlü, Gima'lı, Ince Memed'li, Zeki Müren'li, televizyonlu, sallan yuvarlanlı, 'Zil, Şal ve Gül'ü senelerdi 50'ler. Çok partili demokrasiye geçişle as-

keri darbe arasında sıkışmış bir 10 yıldır; Derya Bengi, bu dönemi 'Şimdiki Zaman Beledir' adlı kitabında "müzik" eşliğinde anlatıyor. **Yapı Kredi Yayınları**'ndan çıkan kitabın adı, 50'li yılların popüler türküsü olan 'Ha Bu Diyar'ın bir mürasından alındı. A'dan Z'ye o döneme damgasını vuran olaylara, eserlere yer verilen sözlük Bengi'nin tanımıyla "50'li yılların Türkiye'sinin perdesine yansıyan renkli ve si-

yah beyaz manzaralara, yaşanan olayların siyasi ve kültürel zeminine, romanlara, öykülere, filmlere, şarkılara, danslara bakıyor; insanların alışkanlıklarına, seslerine, sözlerine, düşünelere, düşüncelerine, Salah Bursalı'nın deyişle 'ayran içişlerine' eğiliyor." Dönemin gazete ve dergi sayfalarının rehberliğinde o günlerin bakışına, mizacına ve lisanına sadık kalıyor. İşte **kitapları** birkaç ilginç ayrıntı...

Yasar Kemal

Türkülerle donanan roman Ince Memed

Yasar Kemal'in ilk romanı. Yayınına tefrika halinde Cumhuriyet gazetesinde 1954'ten Ocak ayında başladı. Gazetede roman "Aho, korku, nefret, sevinç, veren realist levhalarla örülmüş bir memleket romanı" spotuyla tanıtıldı. **Kitap** 1955'te basıldı, 1956 Varlık Roman Mükafatı birincisi seçildi. O yılın ikincisi Orhan Hançerlioğlu'nun 'Ali'si, üçüncüsü ise Kemal Fahir'in 'Sığircisiydi. Ince Memed Türkülerle donanmış bir romandır. Kür Hançer'in nal döverken söylediği ve nala da söylediği Türkülerden Hüri An'ın 'nallı' şarkı Türkülerine kadar, bir toplumun Türkülerle yüklediği anlam ve Türkülerle duyduğu ilişkiyi, Ince Memed'de inceden inceye hissedilir.

Come to the Supermarket

Cole Porter'in yazdığı popüler parça, 1958 yapımı 'Albaddir' adlı televizyon müzikalinin şarkılarından biriydi. Porter, bu şarkısında ABD'de sayılan on binlere varan supermarketlerle geleneksel şarkı pazarlarını mizahi bir dille karşılaştırıyor; "Devekuşuyla veya kaplumbağayla gelerseniz otoparkımız mevcuttur" diyor. 1956 yılında İstanbul'da ağırladığı misafirlerden biriydi Porter. Broadway'de hazırlayacağı müzikal için Türkiye'de ilham aramaya geldiğini söylemişti. Bu arada o yıllarda Türkiye'de supermarket yoktu. Türkiye'nin ilk supermarketi Gima, 25 Mart 1957'de Ankara'da açıldı. Migros ise aynı yılın aralık ayında İstanbul'da açılmıştı.

Peyami Safa'dan 'Avaré' eleştirisi

Bazı rollerinde Raj Kapoor ve Nargis'in oynadığı Hint filmi 'Avaré' 1951'de çekilmişti. Film 1954'te 'Avaré Hoon' şarkısıyla Türkiye'de olay yarattı. Filmi izleyen Peyami Safa 1955'te sunulan kaleme almıştı: "Dün ilk defa 'Avaré'yi seyrettim. Bayağılığın dibinden, arada bir güzelliğin ve harikuladeliğin zirvesine yükselen, sonra yine en kaba melodramın çukurlarına düşen bu filmin mevcuunda, on dokuzuncu asır Fransız halk romanlarının bütün temelleri kullanılmış, Eugene Sue, Xavier de Montepin, Georges Ohnet, Alexandre Dumas'ın yanı sıra gelip bu filmi senaryosunu yapmışlar sanırız." Filmden sonra 15 gün içinde mağaza, dükkan, sinema, kara ve deniz taşıtlarına 'Avaré' ismi verildi. Aynı isimle magazin dergisi bile çıkarıldı!

Kim demiş Dümbüllü'den başkasını anlamaz diye!

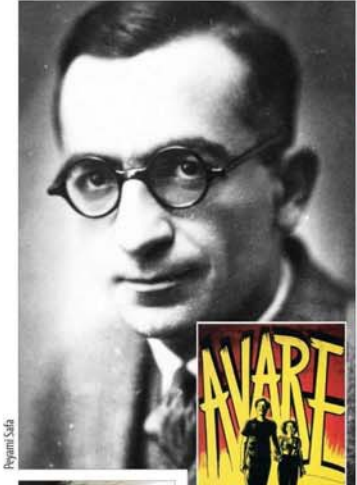
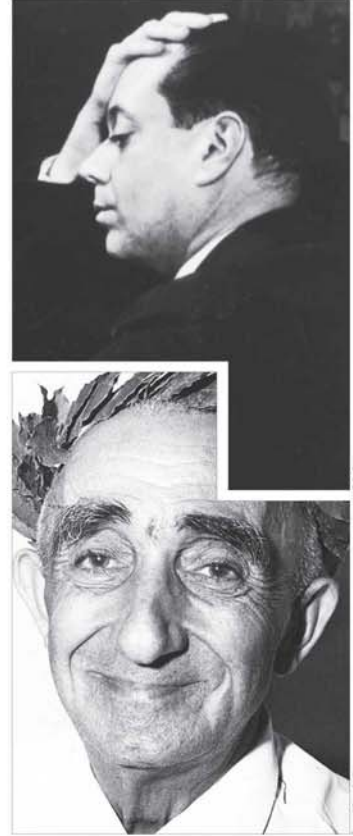
Balkesir'in Erdek ilçesinde ilki 1958'de düzenlenen tiyatro ajrıklığı bu etkinlik Türkiye'nin modern anlamda ilk kültürel yaz senliğiydi. İlk senliğin heyecanı Terziman'da Haldun Taner'in satırlarına şöyle yansdı: "Halkımız, yağmura susamış toprak gibi kültüre açtı. Anadolu operetinin başkasını kaldırmaz, melodramdan başka filmi gitmez 'zihniyetini yerleştirmeye uğraşanlar, bu sözleriyle bunun tam tesci bir geçeceği değil, olsa olsa kendi kabiliyet ve zevkiziklerini tevii yoluna sapmış, herkesi budala yerine koyan şarlatanlardır. Dümbüllü'den başka tiyatroyu anlayamayacağını söyledikleri bu halk. Erdek'te Shakespeare'i İnesco'yu büyük bir anlayışla seyretti, sevdi. Göbekten başkasını alkışlamayacağını iddia ettikleri bu insanlar 'Kuşu Güllü' balesini kendinden geçerek alkışladı."

Niçin anırtıyorsunuz bu adamı!

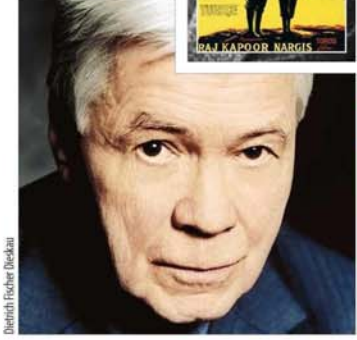
Ankara Radyosu'nda 1958 yılında bir akşam saat 20.30 dolaylarında Alman bariton Dietrich Fischer Dieskau'nun sesinden Schubert liedleri **yayınlandı**. Radyoevinin telefonu açılışta, ahizinin ucundaki ses azetes pürkürdü: "Niçin anırtıyorsunuz bu adamı? 24 milyon insan bunu dinler mi sanıyorsunuz? Telefon eden şahıs herhangi bir dinleyici değil, Basın Yayın ve Turizm Bakanlığı Müsteşar, yani radyonun bağlı bulunduğu bakanlığın üst düzey yetkilisidir. Ertesi gün kültür camiası bu tuhaf telefon haberiniyle çalkınladı. Müsteşarın pişman olup istifa edeceğini veya derhal görevinden uzaklaştırılacağını düşünmeler fena halde yanlış. Radyo kırsaki operanın payını iyice azaltıp gece geç vakitlere atar. Olay hem Türk hem Alman basınında yankılandı. Klâsik müzik programları yapımcısı Fatuk Güvenç istifasını sunarken olayın Dieskau'ya aktarıldı: "Bizim müsteşar size egeek diyor" Her şey yatıştıktan üç ay sonra görevinden alınan bu müsteşarın adı Fuat Adalıdır.

Televizyon iri yanı sanatkarların dostuymuş

Türkiye'de televizyon **yayınları** ilk kez 1952'de İstanbul Teknik Üniversitesi sayesinde başladı. Sinema ve radyo çağını yaşayan Türkiye, televizyonu henüz tanıyamıyordu. Halk arasında televizyondan ziyade 'televizyon radyosu' ya da 'televizyonlu radyo' tabirleri kullanılıyordu. Televizyon muammasın aydınlatmak gazetecilere düştü. Televizyon Türkiye'de seydediler değil okunarak öğreniliyordu. Akis "Televizyon tıpkı sinema gibidir ancak insanı öldürdüğündan 10 kilo daha fazla gösterir. Sesini duyup da hayran olduğunuz **sanatkarları** bu ekranda görünce hayal kırıklığına uğramamak için bu noktadan evvelden bilmesinde fayda vardır" diye yazarken, Resimli Hayat benzer mimalde biraz daha farklı bir önerme sunuyordu: "Televizyon ekranı narin ve ince vücutlulardan ziyade, etine dolgun, biraz iri yanı **sanatkarların** dostuymuş."

Peyami Safa

Dietrich Fischer Dieskau

Alaeddin beni dinlemeye tahammül edemedi

Söz ve müziği Alaeddin Yavaşca'ya ait 'Ümitsiz Bir Aşka Düştim', 1952 yılında **sanatçının** ilk plajı olarak **yayınlandı**. Yavaşca ve Zeki Müren, Türk **sanat** müziği hayranlarının mürmla aradığı iki güçlü nefesi. Ama ikisi arasında hiçbir ortak yan yoktu. Aynı zamanda hekim olan Yavaşca 'gazinolannı kandıramadığı yegane sanatkar' olarak biliniyordu. İkisi arasında tatlı bir rekabet vardı. Zeki Müren hiç Alaeddin Yavaşca konserine gitmiş miydi, bilinmez ama Yavaşca belli ki Müren'i izlemişti: "Alaeddin bir defa Küçük Çiftlik'e geldi ve beni dinlemeye tahammül edemedi. Poposunu bana çevirip oturdu. Ne oldu, o beni dinlemeye diye süksüm mi azaldı? Yoo, Allah'a şükür ben yine Zeki Müren'im."

Müsamereye çıkmış zengin çocuk gibi

Beklenen Şarkı, Zeki Müren'in ilk filmi. 1953'te çekilen film Türk sinemasında şarkıcı filmlerinin ilk örneği değildi ama furyayı başlatan filmi. Bu filmden yıllar sonra Çetin A. Özkan'ın 'Aksam'da yaptığı değerlendirmeye şöyleydi: "Filmin jöni sesini radyoda duyduğumuz Zeki Müren. Biraz fazla nazenin, şişmanca, kısa boylu, lepiska sağlı, ahu gözlü, hoplaya hoplaya yürüyen baygın bakışlı bir genç. Rolünü pek semvis olacak, dört elle sarılmış. Amma aktör olmadı için ne kadar sevsen, orta mektepli sene sonu müsameresine çıkan zengin çocuk havasında."